

Archeologienota
Sint-Gillis-Waas – Sint-Niklaasstraat 92

Jordi Bruggeman en Natasja Reynolds

Bornem
2022

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Jordi Bruggeman en Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2022/12.807/205

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	20
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	25
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	26
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	27
3	Samenvatting	29
4	Bibliografie	30
4.1	Publicaties	30
4.2	Websites	30
5	Bijlagen	31
5.1	Archeologische periodes	31

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

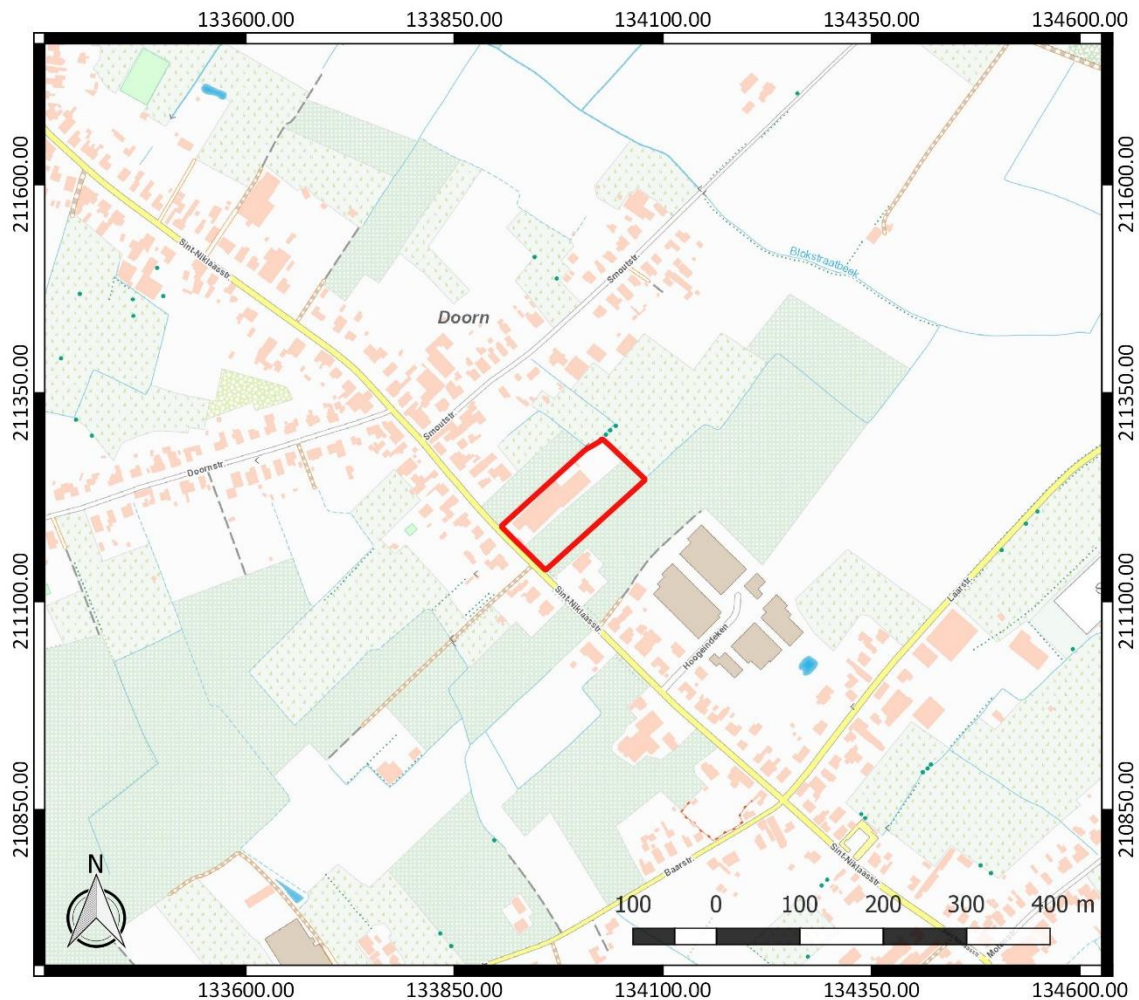
¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

Kadastrale percelen: Sint-Gillis-Waas, Afdeling 1, sectie E, nummers 532K, 532L en 533

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 12.010 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 24/11/2022 – 26/11/2022

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, bolle akker, grasland, boomgaard

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: slechts binnen een deel van het onderzoeksgebied worden er bodemingrepen gepland (Figuur 3). Ze hebben een gezamenlijke oppervlakte van ca. 2718 m².

Figuur 3: Kadasterplan met aanduiding van de zones met geplande bodemingrepen binnen het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

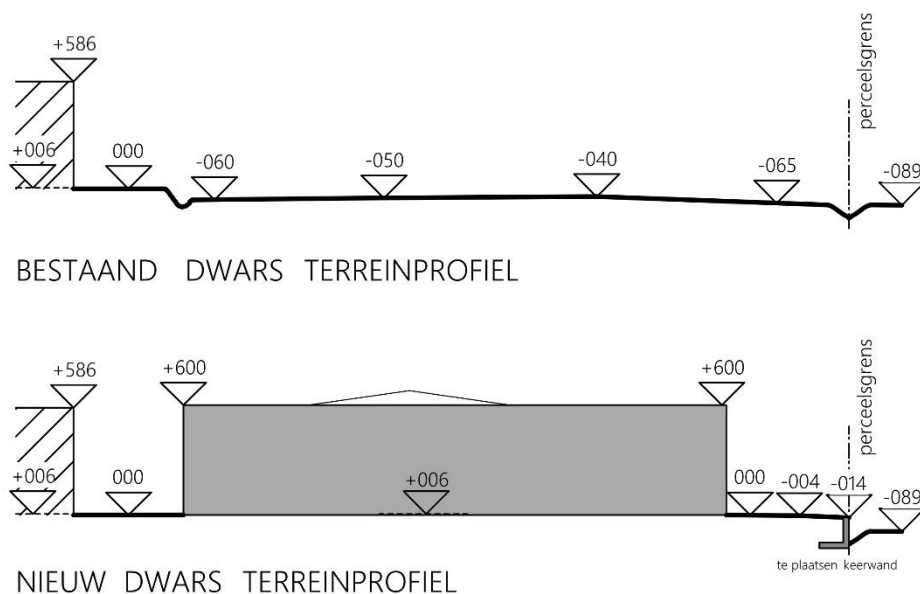
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt een uitbreiding van een bestaand bedrijfsgebouw voorzien (Figuur 6). Deze uitbreiding zal bestaan uit het oprichten van een toonzaal en een multifunctionele loods. In functie hiervan worden de bomen van een bestaande boomgaard (Figuur 5) voor een deel gerooid.

In het zuiden van het onderzoeksgebied wordt het nieuwe gebouw opgetrokken met aansluitende nieuwe, waterdoorlatende verharding en parkeerplaatsen in grasdals. Verder wordt er ook groenaanplant voorzien. Deze zone in het zuiden van het onderzoeksgebied wordt 45 tot 65 cm opgehoogd (Figuur 4).

Het nieuwe gebouw wordt niet onderkelderd. De fundering bestaat uit funderingssleuven en -putten en een betonplaat. De betonplaat zal een dikte krijgen van ca. 20 cm. De funderingssleuven en putten zullen uitgegraven worden tot ca. 80 cm onder het huidige maaiveld. De verhardingen rond het gebouw zullen een dikte hebben van ca. 25 cm. De groenaanplant betekent een verstoring tot een diepte van circa 30 cm onder het huidige maaiveld. Voor de plantputten is dat tot circa 80 cm onder het huidige maaiveld.

De afvoer van regenwater verloopt via een regenwaterput, ten noordoosten van het geplande gebouw, ter hoogte van een groenzone (Figuur 7) en heeft een overloop naar een wadi achteraan op het terrein. Deze wadi zal een oppervlakte hebben van 75 m² en een diepte van ca. 30 cm met een overloop naar de achterliggende waterloop. Het fecaal water wordt afgevoerd via een septische put aan de zuidoostzijde van het geplande gebouw. Deze zal een verstoringdiepte van ca. 3,20 m kennen.

Figuur 4: Dwarsprofielen bestaand en ontworpen

Opmetingsplan bestaande toestand

LEGENDE

	Rooilijn
	Straatpot water
	Straatpot divers
	Straatpot hydrant
	Kadastrale grens
	Fruitbomenrij
	Talud
	Gracht
	Loofboom
	Fruitboom
	Schamier punt
	Rooddekwal rond
	Straatloek
	Electriciteit kast
	Kroonlijst hoogte
	Nok hoogte
	Hoogtepunt
	Dorpelhoogte
	Perceelgrenzen
	As van de weg
	Bijgebouw
	Boordsteen
	Draadafsluiting
	Haag
	Muur
	Muur gebouw
	Plaatafsluiting
	Weg verhard

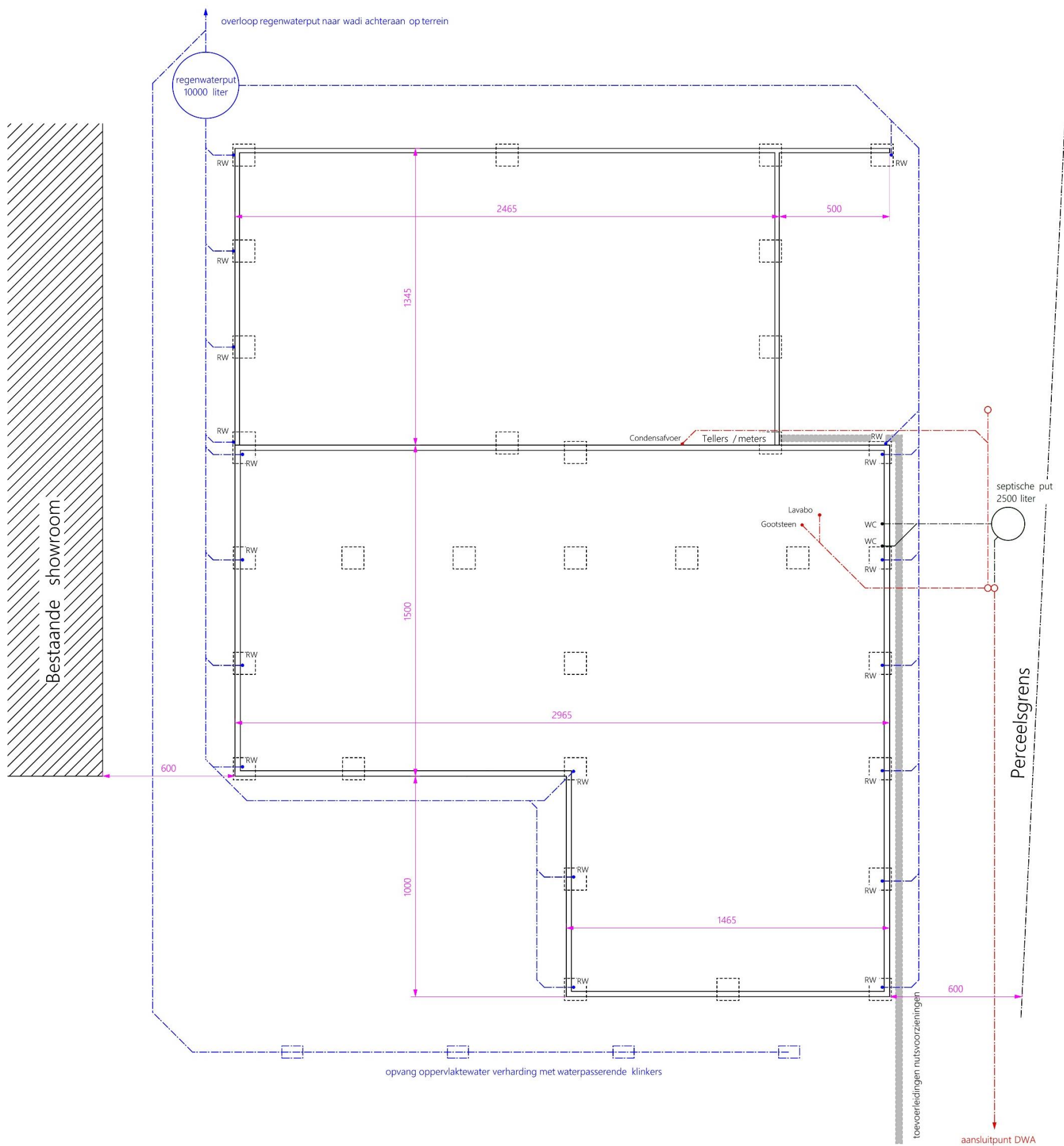
Grenslijn	Beschrijving
A-B	Niet gematerialiseerd, volgens rooilijnplan 8 april 1952 en landmetersplan 25 april 2005
B-C	Niet gematerialiseerd, volgens landmetersplan 25 april 2005
C-D-E-F	Kruinbreedte waterloop, volgens omzendbrief van gouverneur uit 1992
F-G	Niet gematerialiseerd, feitelijk vermoeden
G-H-I	Midden gracht, volgens landmetersplan 8 november 1989
I-A	Niet gematerialiseerd, feitelijk vermoeden

Coördinatenlijst

Hoekpunt	X (m) LB72	Y (m) LB72	Localisatie eigendomsgrens
A	133959,69	211137,59	niet gematerialiseerd
B	133933,89	211163,36	niet gematerialiseerd
C	134052,31	211271,87	niet gematerialiseerd
D	134060,43	211264,22	kruin waterloop O8032
E	134077,55	211247,41	kruin waterloop O8032
F	134079,17	211246,25	kruin waterloop O8032
G	134069,57	211237,53	midden gracht
H	134026,63	211198,54	midden gracht
I	133965,46	211142,95	midden gracht

Figuur 5: Opmetingsplan bestaande toestand

Figuur 6: Implantingsplan nieuwe toestand

Figuur 7: Funderings- en rioleringsplan nieuwe toestand

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Oorlogskaart van Sint-Gillis-Waas uit 1646, de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

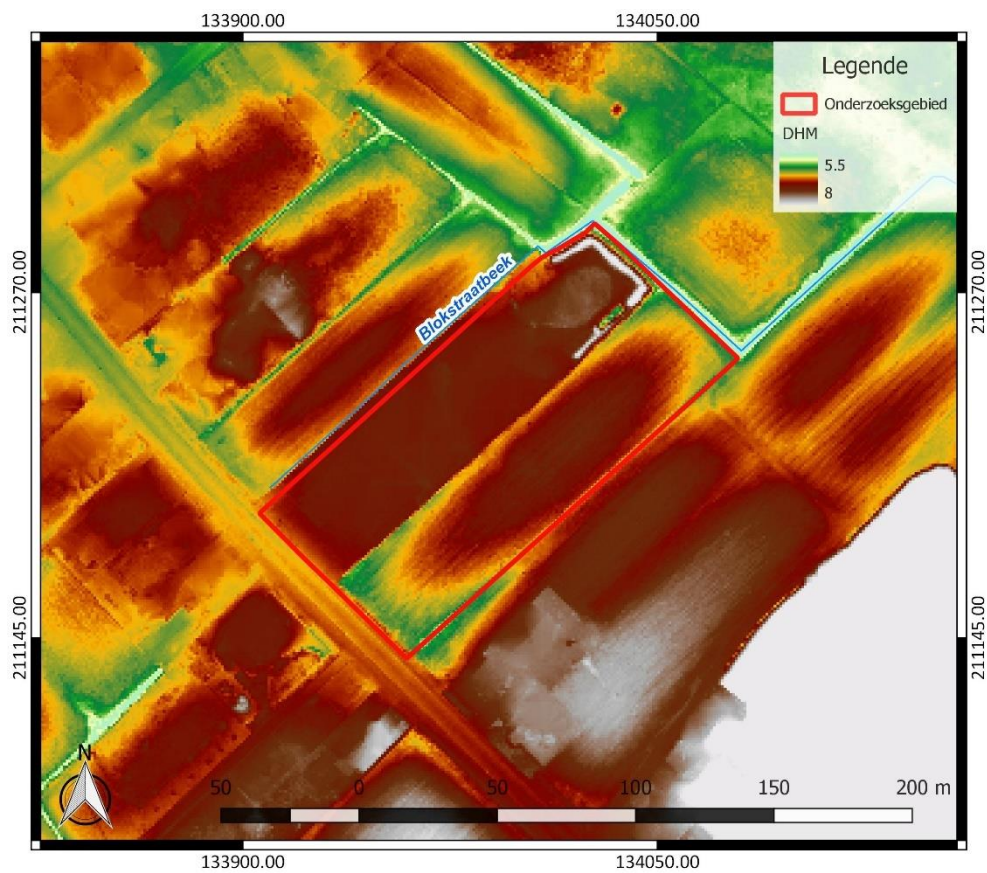
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

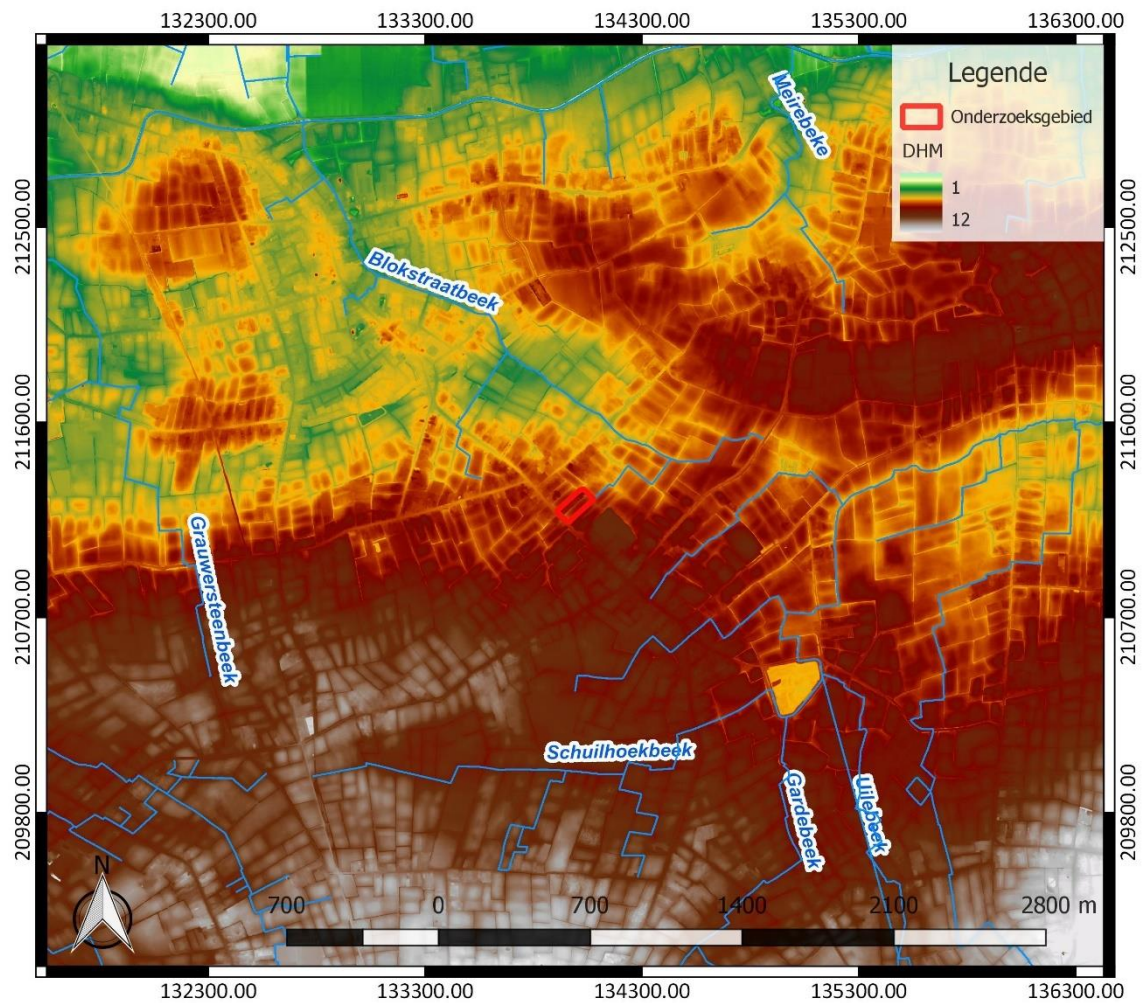
Het onderzoeksgebied is op ca. 900 m ten zuidoosten van het centrum van Sint-Gillis-Waas gelegen, en ligt ten noordoosten van de Sint-Niklaasstraat. Ten noordwesten bevindt zich de Smoutstraat en ten zuidoosten het Hoogetindeken (Figuur 8). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden met een landelijk karakter en agrarische gebieden. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Ten noordwesten en ten noordoosten sluit de Blokstraatbeek aan op het onderzoeksgebied. Deze heeft hier een kunstmatig verloop. Deze watert af in noordwestelijke richting naar het poldergebied. De Meirebeke die zich ten noordoosten van het onderzoeksgebied bevindt sluit aan op de Blokstraatbeek. Ten zuiden en ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevinden zich de Schuilhoekbeek, de Gardebeek en de Uilebeek die afwateren naar de Waterloop van de hoge landen, waar ook de Blokstraatbeek in uitmondt (Figuur 10).

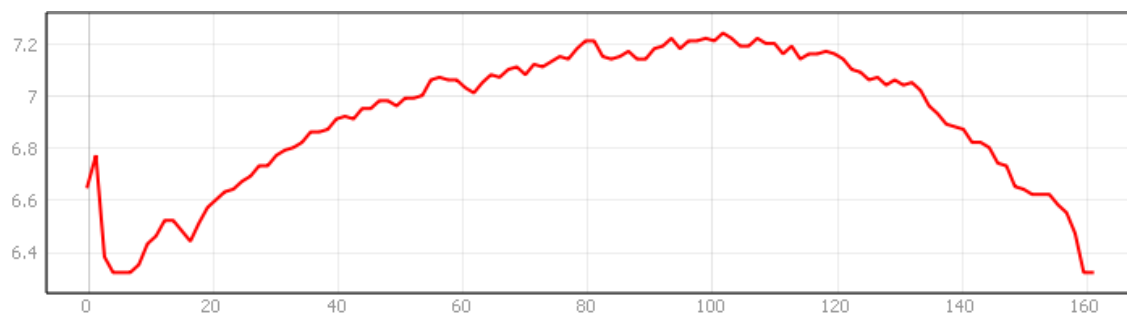
Figuur 8: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

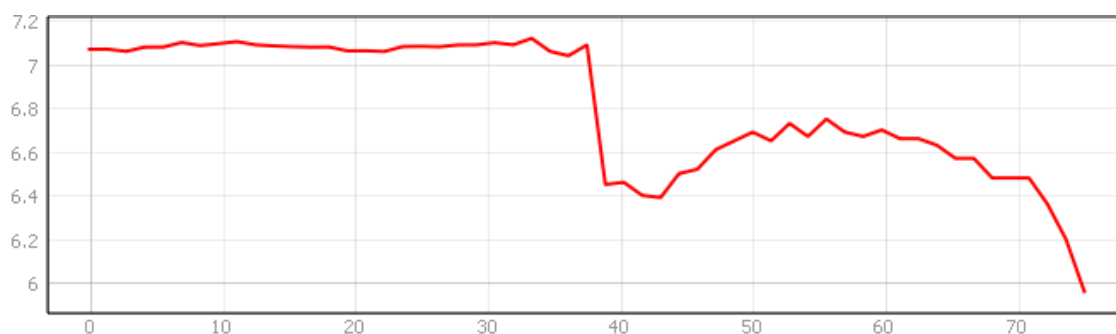
Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 10: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 11: Hoogteverloop van zuidwest naar noordoost over het zuidoostelijke deel van onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 12: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het zuidwestelijke deel onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch bevindt Sint-Gillis-Waas zich in het grensgebied van de Wase Cuesta met het poldergebied van het Land van Waas. Dit poldergebied strekt zich in het noorden uit tot de Nederlandse grens, in het westen tot het Stropersbos, in het oosten tot de Schelde en in het zuiden tot de Watergang Van De Hoge Landen.³ Kenmerkend voor het poldergebied is het vlakke reliëf, dat zich vrijwel volledig situeert tussen 2 en 4 m TAW. Lokaal komen beperkte hoogteverschillen voor. In het grensgebied met de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta bevinden zich uitlopers van dekzandruggen (zoals de dekzandrug De Klinge-Meerdonk) en ook stuifzanden die kleine hoogtes in het landschap vormen. Deze hoogtes liggen gemiddeld 1 m hoger dan het omliggende landschap. Er bevinden zich ook geulen in het landschap die 0,5 tot 1,5 m lager liggen dan het omliggende polderland. Ten zuiden van het poldergebied bevindt zich de Wase Cuesta, die een maximale hoogte van ca. 30 m TAW bereikt. De noordelijke topografische grens ligt rond 4 m TAW. De Wase Cuesta wordt gekarakteriseerd door een steil zuidelijk cuestafront en een zwakhellende noord- tot noordoostelijke flank.⁴

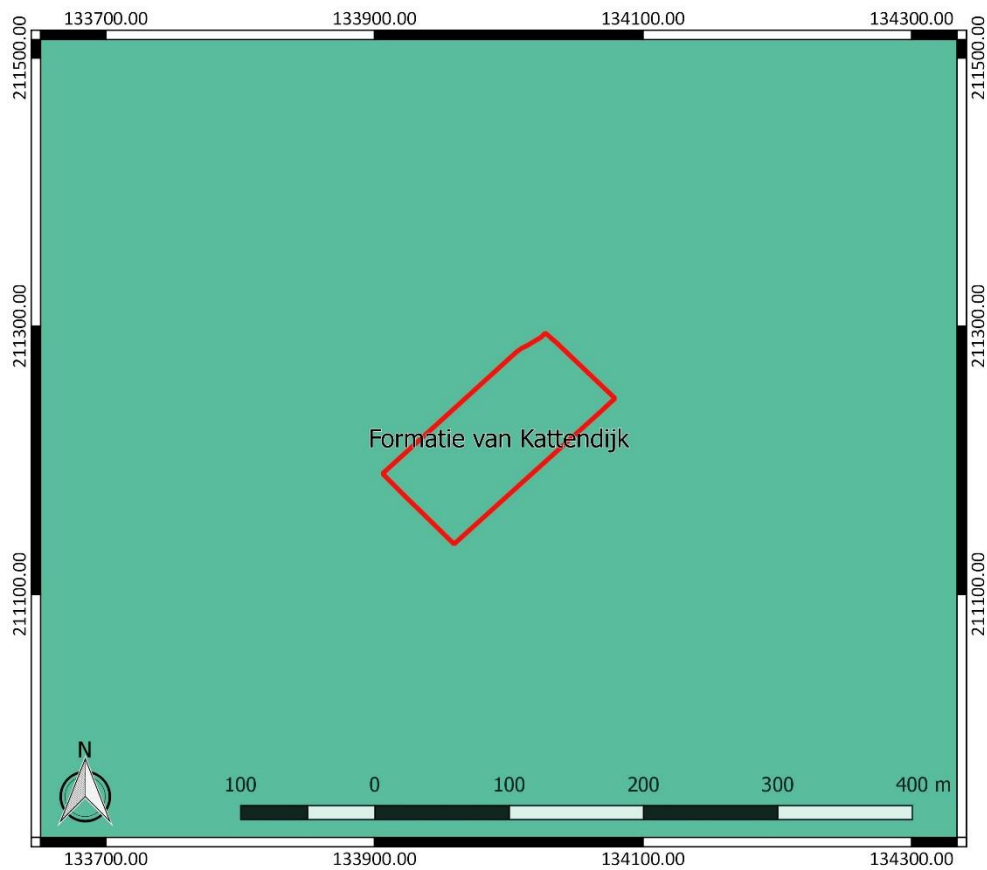
Het onderzoeksgebied situeert zich op de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta, in een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lager gelegen polders ten noorden (Figuur 9). Het terrein kent een hoogte van 5,9 tot 7,1 m TAW (Figuur 12). Het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied is grotendeels opgehoogd, maar in het centrum mogelijk licht afgetopt, gezien hier vermoedelijk een bolle akker aanwezig was.

Op het Digitaal Hoogtemodel (Figuur 9) is te zien dat binnen het zuidoostelijke deel van onderzoeksgebied nog een bolle akker aanwezig is. Een bolle akker wordt omschreven als een akkerperceel dat een gedrukt boogvormig profiel vertoont. Zowel in de lengte- als in de breedterichting vertoont het perceel een symmetrische opbouw. Het centrum van het perceel heeft een uitgesproken niveauverschil met de akkerrand. De akkerrand wordt gekenmerkt door een terrasvormige opbouw van gracht tot akkerrand. De aanleg van bolle akkers in het Waasland kan gesitueerd worden in de 15de en 16de eeuw en moet gezien worden als een grootschalige ontginningsoperatie. Ze werden aangelegd om de drainage en de fertiliteit van de grond te verbeteren, maar in tegenstelling tot de beddenbouw die elk jaar opnieuw werd aangelegd, was de bolle akker een blijvende structuur in het landschap en werden de akkers in een éénmalige gebeurtenis aangelegd.⁵

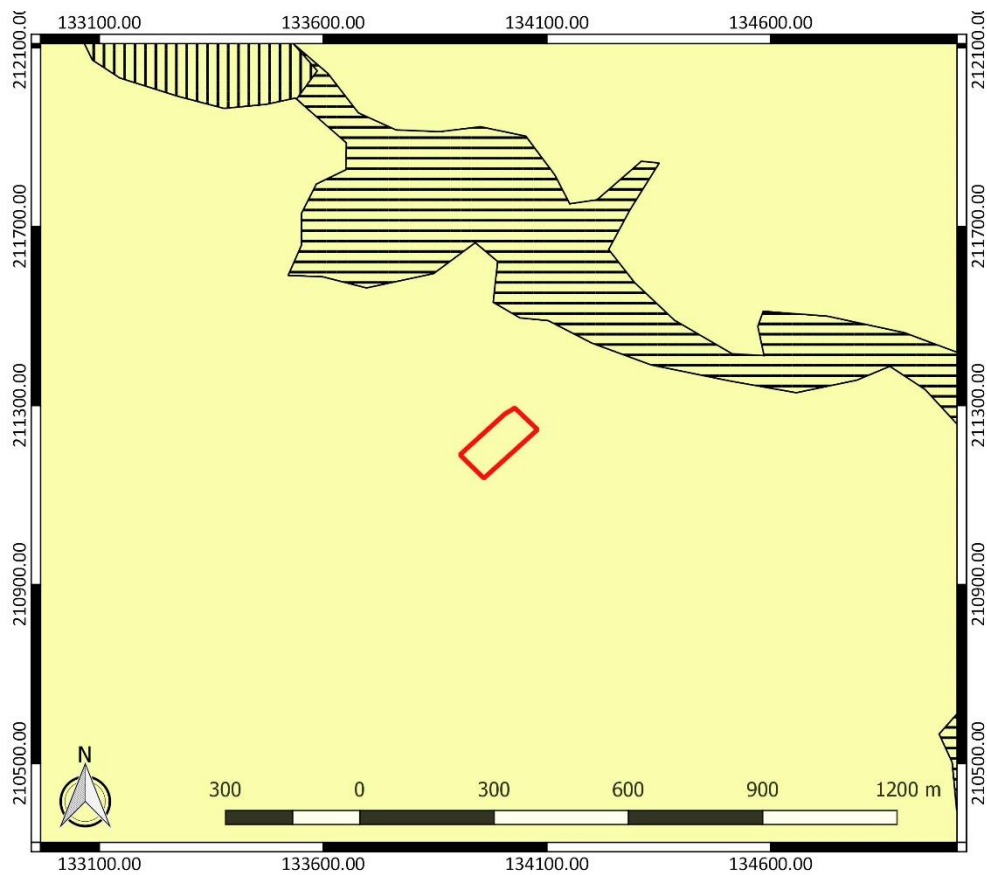
³ Polder Land van Waas: Gebiedsomschrijving, <http://www.polderlandvanwaas.be/organisatie/gebiedsomschrijving/>

⁴ Adams *et al.* 2002, 6-7; Snacken 1964, 12

⁵ Ampe/Langohr 2006, 163-166

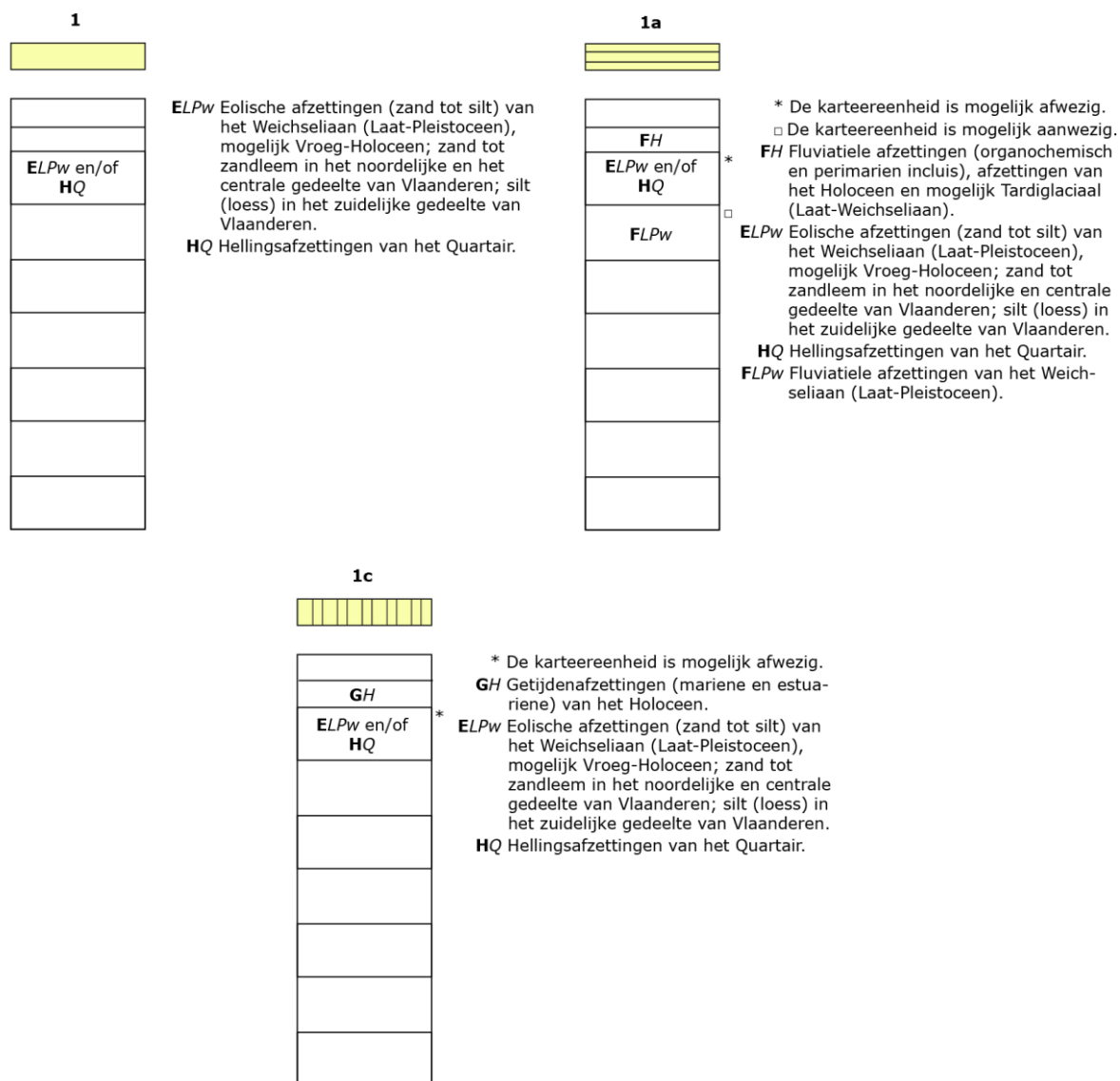
Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 14: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit de Formatie van Kattendijk. Dit wordt gekenmerkt door groengrijs tot grijs fijn zand, dat glauconiethoudend en plaatselijk kleihoudend is.⁶

De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁷

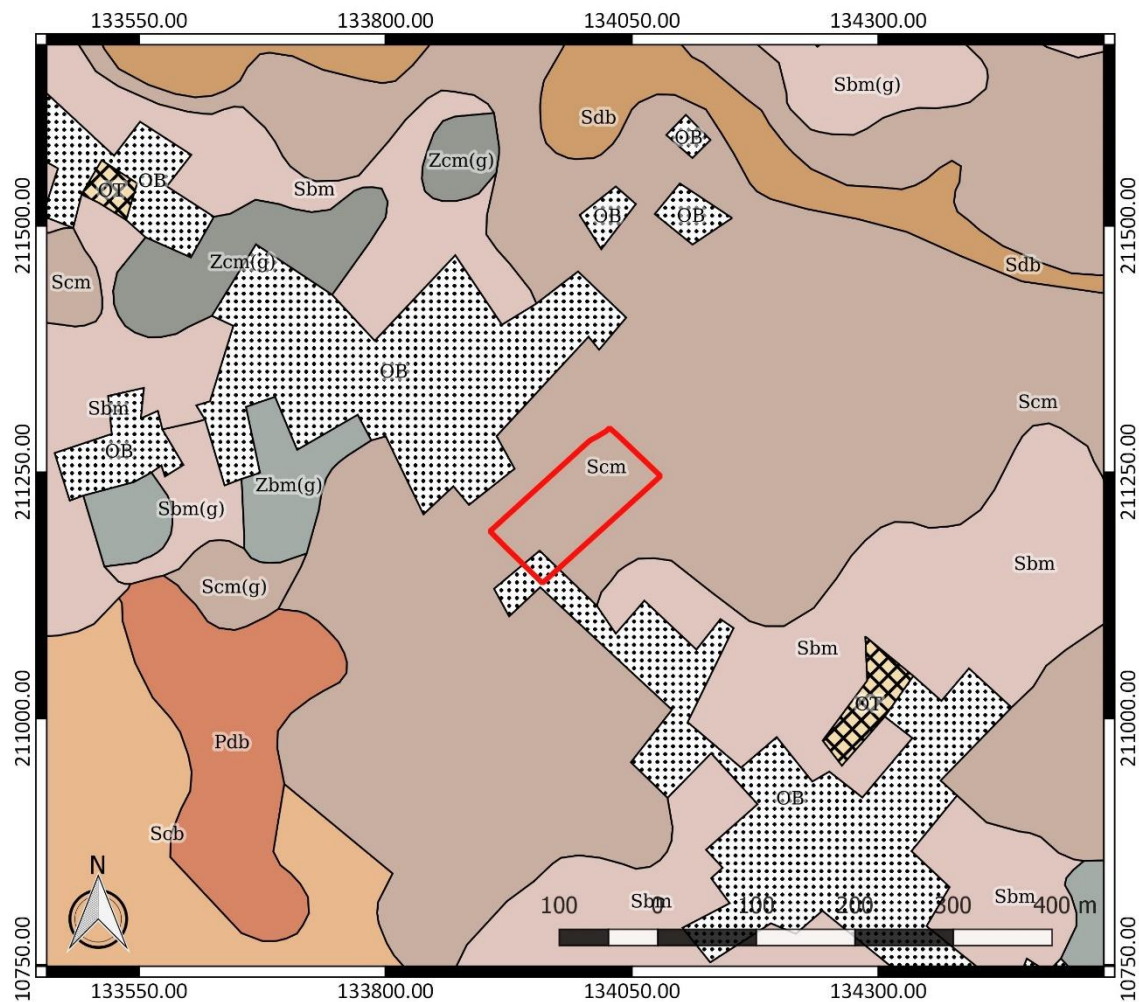
Figuur 15: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 16) situeert het onderzoeksgebied ter hoogte van een matig droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Scm). Het humusdek is ten minste 40 à 50 cm dik en is ontstaan door het aanbrengen van organisch materiaal dat plaatselijk met de

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

oppervlaktehorizonten (A1 en A2) verwerkt en gehomogeniseerd werd.⁸ Dit hangt samen met de bolle akker (zie hoger). Het bedolven profiel dat er onmiddellijk op volgt is soms een natte podzol, soms een gleygrond.⁹ De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont, die in verband staat met de bolle akkers (zie hoger), wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief binnen een groot deel van het onderzoeksgebied.

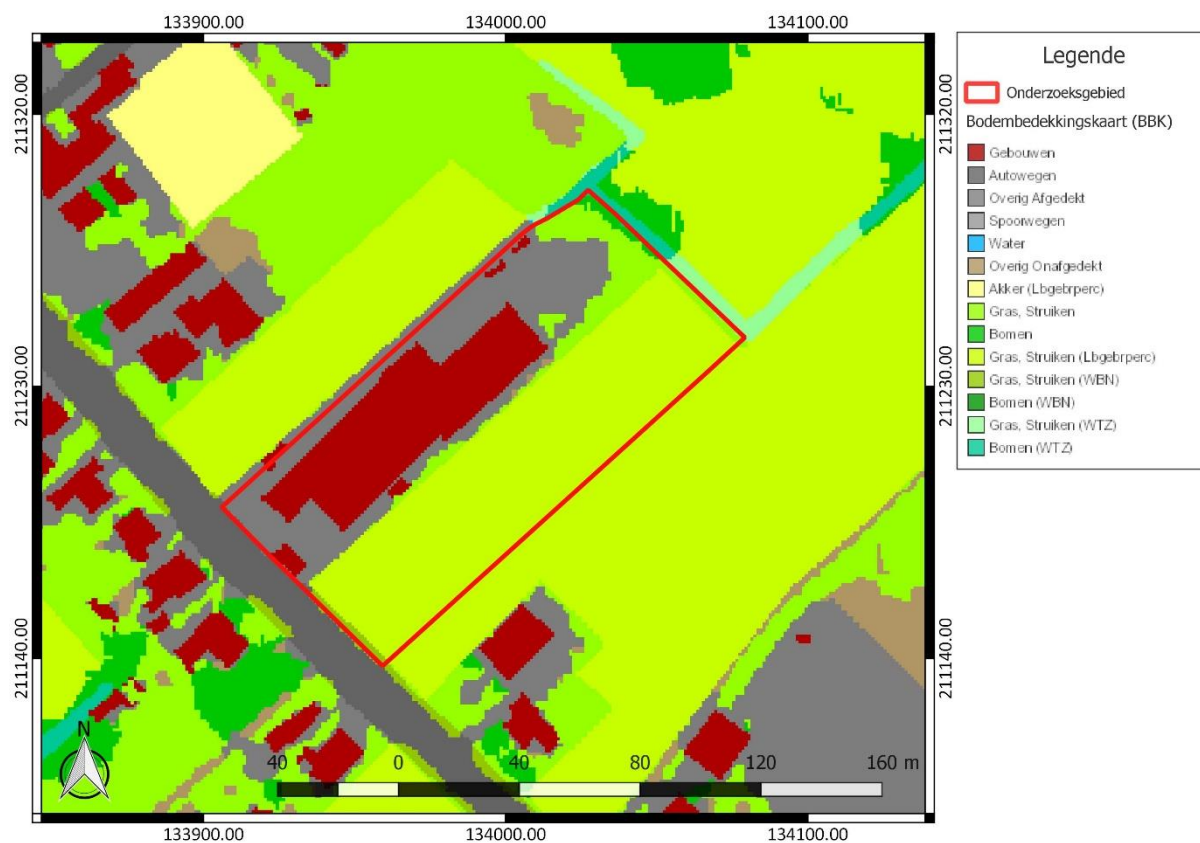

Figuur 16: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

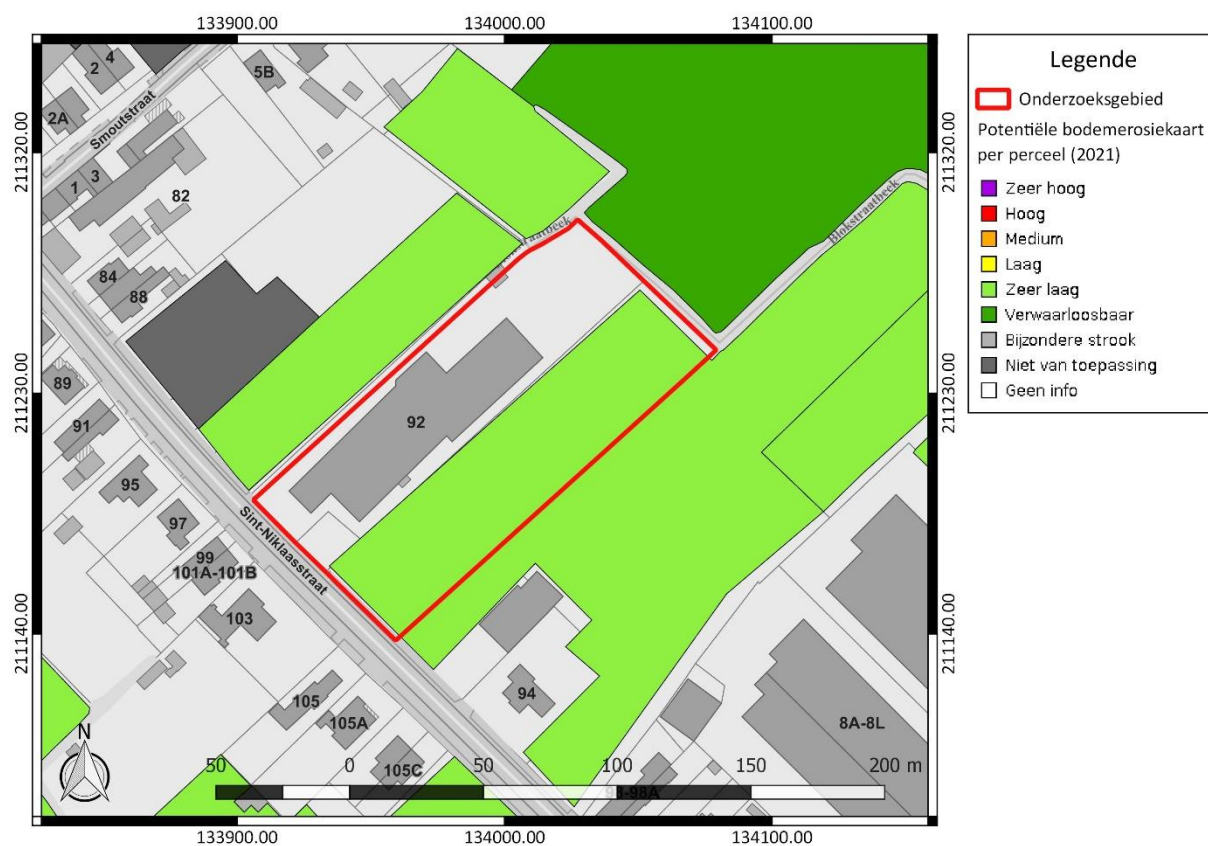
Het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied is op de bodemgebruikskart grotendeels ingenomen door gebouwen en verhardingen. Voor het overige wordt het volgens de kaart ingenomen door gras en struiken (Figuur 17). In het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied hangt dit samen met de boomgaard die er aanwezig is. Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 8). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied zeer laag (Figuur 18).

⁸ Snacken 1964, 43-44

⁹ Snacken 1964, 44

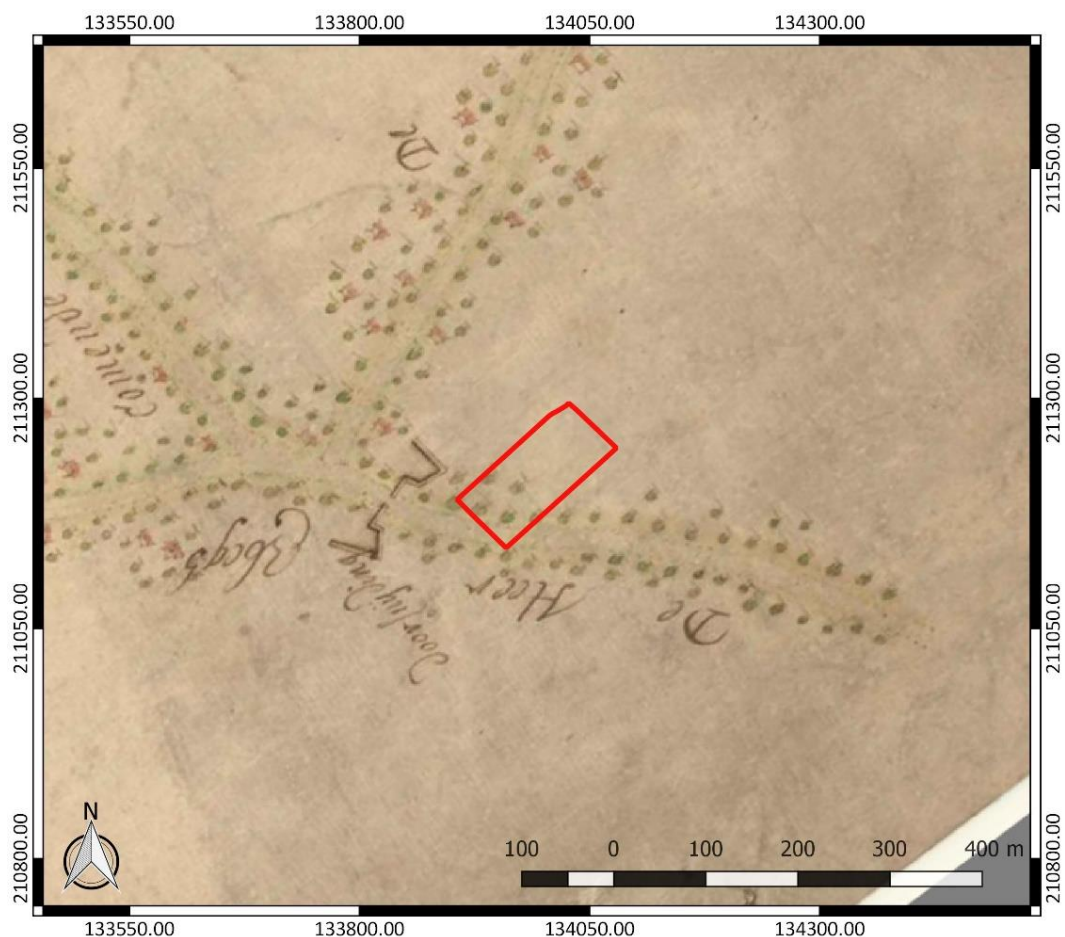
Figuur 17: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Sint-Gillis-Waas werd reeds bewoond tijdens de Keltische of de Germaanse tijd. De oudste sporen van bewoning zijn aangetroffen aan de Reepstraat, ten noorden van de huidige dorpskom (zie 2.4.3). Op dezelfde plaats ontstond op het einde van de 11de en het begin van de 12de eeuw het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van Cusforde, het zogenaamde "Kluizenhof". Het klooster ontstond rond de kapel "Cusforda" die door Gerwinus en zijn volgelingen was opgericht. De oudste vermelding van het klooster uit 1123 is tevens de eerste vermelding van Sint-Gillis-Waas. Het Kluizenhof speelde een belangrijke rol in de omzetting van heide en bos in landbouwgrond. Rondom het klooster groeide de bevolking aan dankzij deze omzetting en turfwinning uit de veenvelden of moeren vanaf de 12de eeuw. De Sint-Pietersabdij van Gent bezat het Sint-Gillisbroek en de Roode- en Moerpolder. Ze zorgde mee voor de ontwikkeling van de gemeente. In 1239 werd de parochie gesticht, die vernoemd werd naar de heilige Egidius. Sint-Gillis-Waas ontwikkelde zich verder en kreeg in 1554 de toestemming van Keizer Karel om de jaarmarkt te organiseren. In de volgende eeuwen leed de gemeente onder verschillende oorlogen (de Tachtigjarige Oorlog, Hollandse Oorlog en Spaanse Successieoorlog). Sint-Gillis-Waas werd ook getroffen door beide wereldoorlogen.¹⁰ Sinds 1977 ressorteren onder Sint-Gillis-Waas de dorpen Meerdonk, Sint-Pauwels en De Klinge en de wijk 't Hol.¹¹

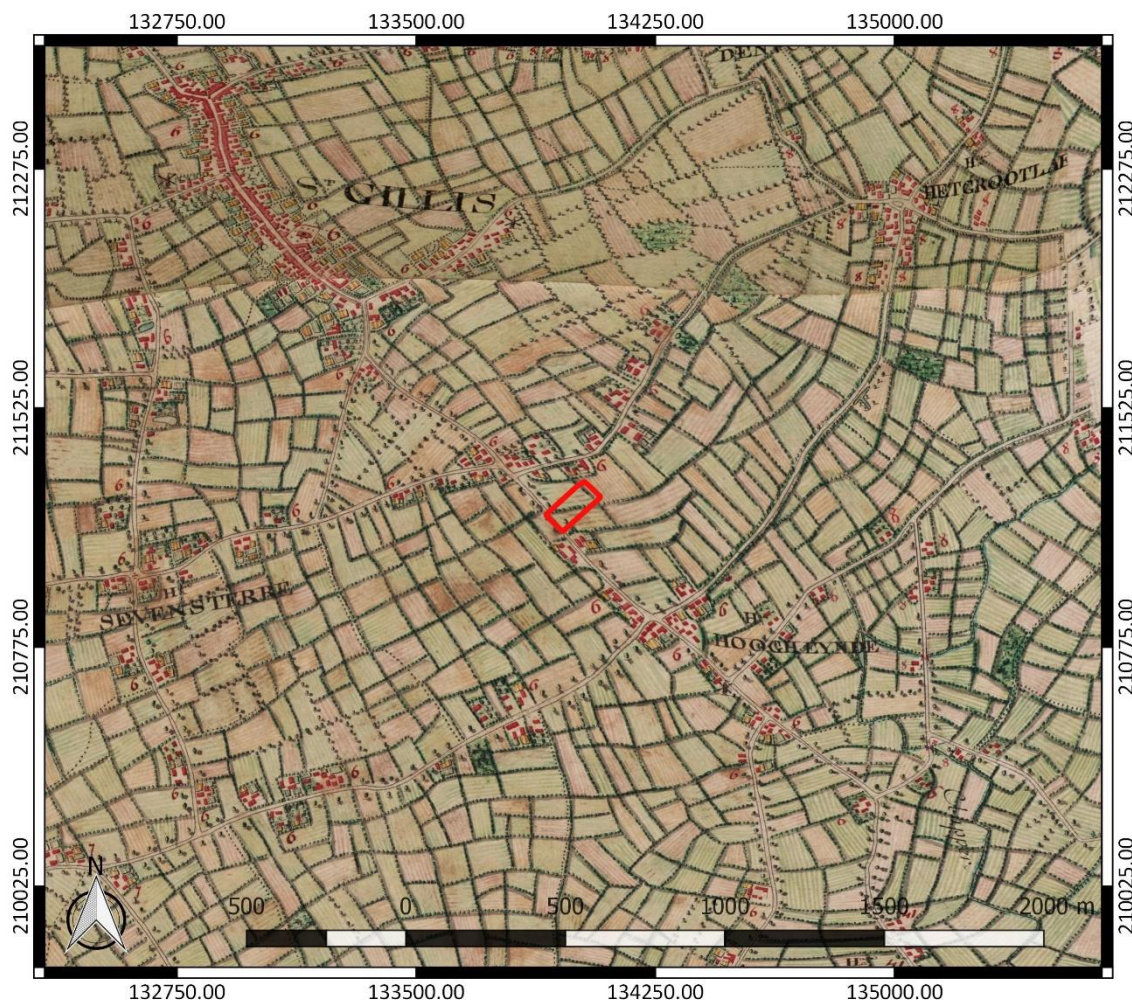
Figuur 19: Oorlogsk kaart van Sint-Gillis-Waas uit 1646 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Erfgoedbank Waasland - Collectie K.O.K.W.)

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Sint-Gillis-Waas [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13932> (Geraadpleegd op 24-11-2022); Gemeente Sint-Gillis-Waas: Geschiedenis: <https://www.sint-gillis-waas.be/bestuur-en-beleid/over-sint-gillis-waas/geschiedenis>

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Sint-Gillis-Waas [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13357> (Geraadpleegd op 24-11-2022)

Een oorlogskaat van Sint-Gillis-Waas uit 1646, opgemaakt door J. Wichman, toont de opstelling van het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden onder leiding van Prins Willem, de Heer van Brederode en Maarschalk Grammont tijdens de Tachtigjarige Oorlog (Figuur 19). De kaart is gemaakt tijdens een beslissende fase in de Tachtigjarige Oorlog. De Hollandse Republiek had een verbond gesloten met Frankrijk met de bedoeling Hulst en het Hulster Ambacht, toen in handen van het Spaanse leger, te heroveren. Dit lukte in 1645.¹² Het onderzoeksgebied bevindt zich reeds langs de voorloper van de Sint-Niklaasstraat en wordt benoemd als De Heer Wegh comende van Antwerpen naer Kemseeck. Op deze kaart is er binnen het onderzoeksgebied geen bebouwing weergegeven. Ten zuidwesten is er een 'doorsnijding' weergegeven van de hogergenoemde legeropstelling.

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied gelegen is tussen verschillende gehuchten, namelijk Sevensterre ten westen, Hoogheynde ten zuidoosten en Het Grootlaer ten noordoosten. Het is al op enige afstand ten zuidoosten van het centrum van Sint-Gillis-Waas gelegen. Het onderzoeksgebied is in gebruik als akkerland (Figuur 20).

Figuur 20: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

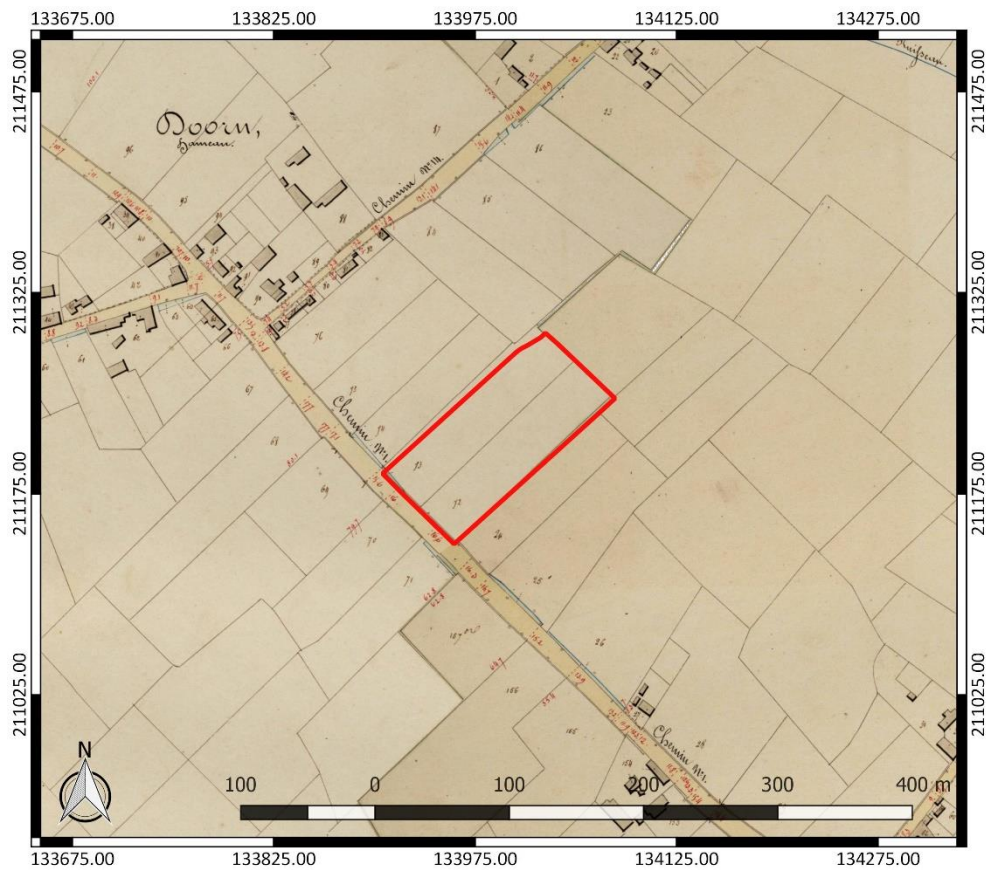
¹² <https://waasland.whirlihost.com/Detail/objects/24001#>

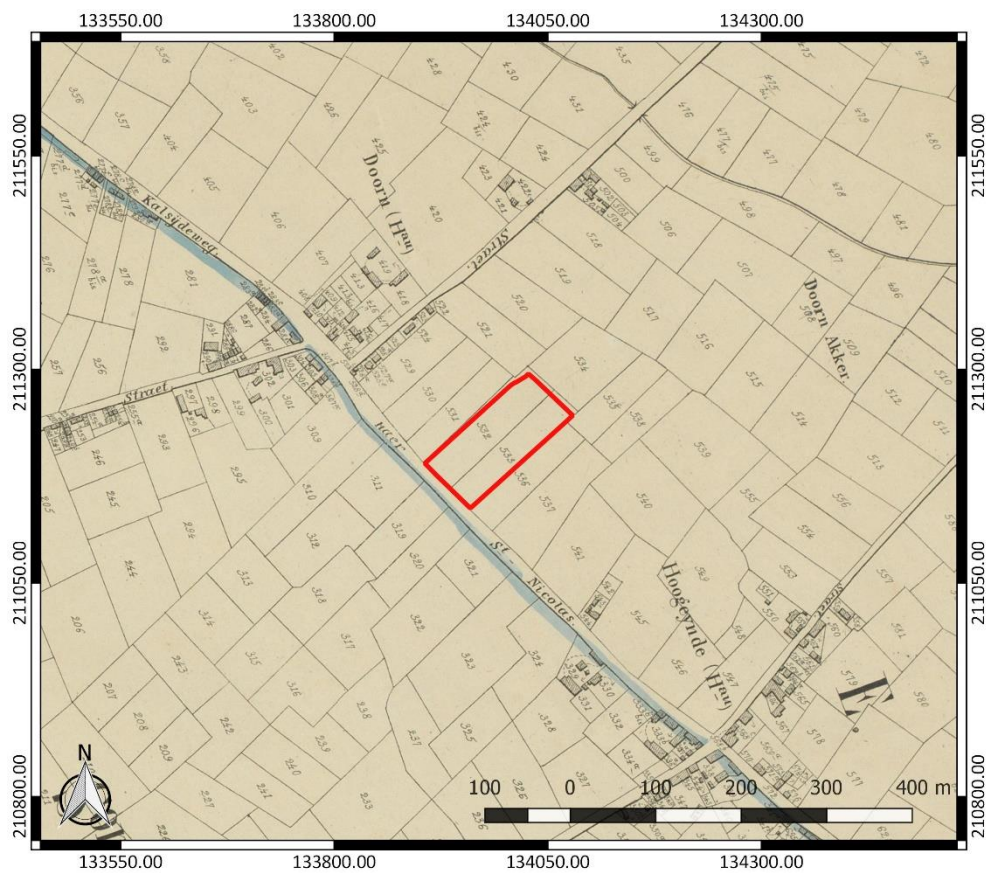
Figuur 21: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied
(www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is er nog steeds geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Het omvat twee percelen. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 22).

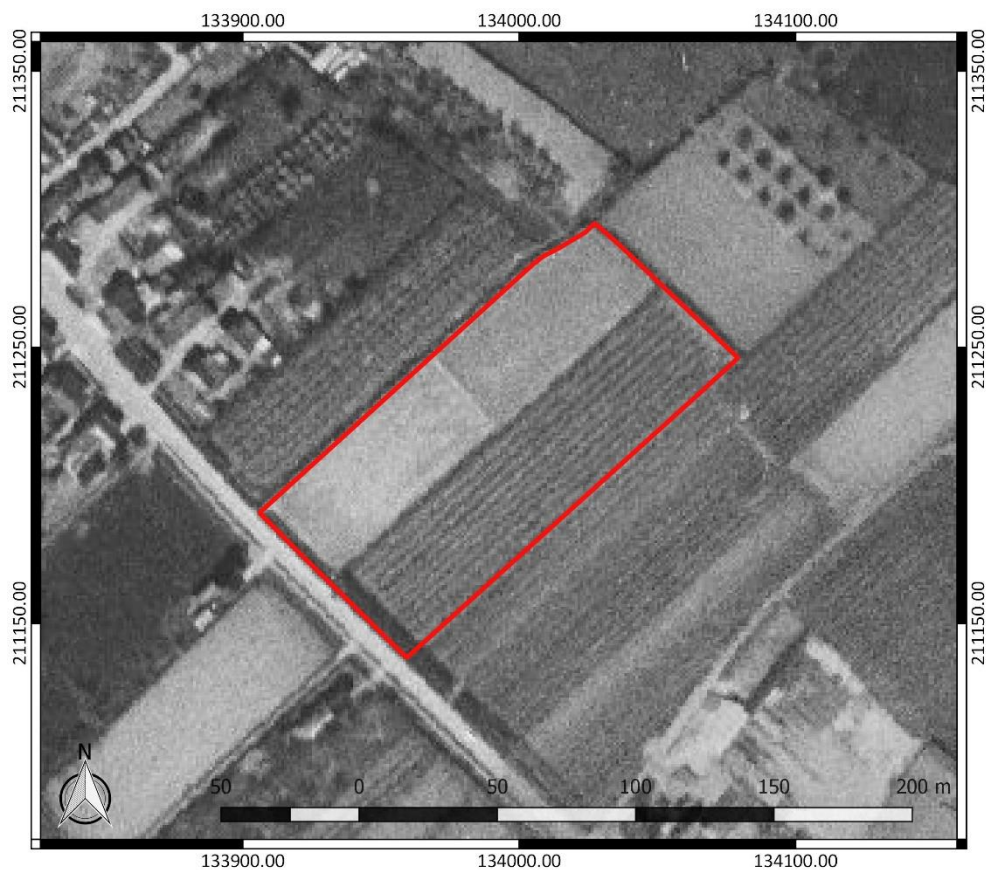
De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardige situatie weer. De Sint-Niklaasstraat wordt benoemd als de Katsijdeweg naer St-Nicolas. Op vrij korte afstand ten noordwesten is het gehucht Doorn gelegen en ten zuidoosten het gehucht Hoogeynde. Ten noordoosten wordt het toponiem Doorn Akker gesitueerd.

Figuur 22: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 24: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

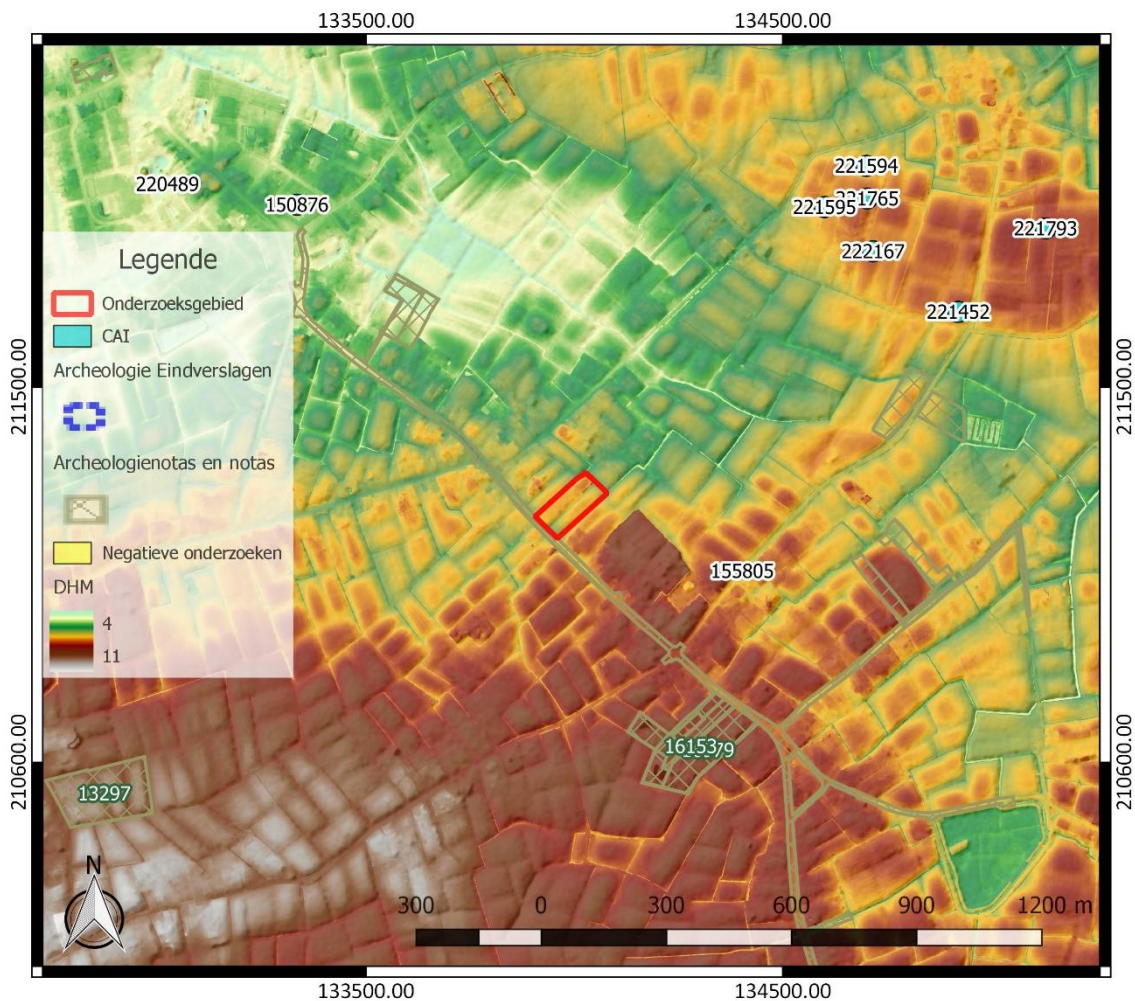

Figuur 25: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 24) toont dat het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied in gebruik is als boomgaard. Het andere deel is in gebruik als gras- of akkerland. Mogelijk is het westelijke deel reeds opgehoogd en bouwrijp gemaakt. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 25) toont dat het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied nu bebouwd en deels verhard is. Op een recente luchtfoto is te zien dat het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied nog steeds bebouwd is, maar dat deze bebouwing wel gewijzigd is (Figuur 8).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 26). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 26: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

De meest nabijgelegen CAI-locatie bevindt zich ten oosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 155805). Hier werden een zespostenspijker en een gracht uit de ijzertijd vastgesteld. De plaats van deze CAI-locatie ligt echter mogelijk niet helemaal juist.¹³

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Laarstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155805> (Geraadpleegd op 25-11-2022)

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werden tijdens een proefsleuvenonderzoek slechts twee bodemsporen aangetroffen (ID16153 – CAI ID 983505). Het gaat om twee grachten, die eerder in de nieuwste tijd gedateerd dienen te worden. Het gaat vermoedelijk om 19de-eeuwse perceelsgrachten. Het projectgebied was grotendeels verstoord, maar ook in de niet verstoorde zones werden geen archeologische waarden aangetroffen.¹⁴

Verschillende CAI-locaties bevinden zich ter hoogte van een kleine hoogte in het landschap ten noordoosten van het onderzoeksgebied. Ter hoogte van deze locaties werden vondsten uit de steentijd (o.a. laat-mesolithicum (?), laat-neolithicum), de Romeinse tijd en de (volle) middeleeuwen aangetroffen bij veldprospectie (CAI ID 221594, 221595, 221765, 221793 en 222167).¹⁵

Ook ten noordwesten van het onderzoeksgebied zijn er archeologische waarden gekend. Deze situeren zich landschappelijk wel in een lagergelegen zone. Ter hoogte van een eerste locatie werd een diepe (votief?)kuil gevonden, waarin verscheidene objecten werden gedeponneerd: scherven handgevormde ceramiek, dierlijke botresten en een bijna intact bronzen nietdolkje (CAI ID 150876). Ter hoogte van deze locatie werd ook de fundering vastgesteld van de ommuring rond het kasteel Sanders (volgens de stijlkenmerken werd dit kasteel opgetrokken eind 16de - begin 17de eeuw).¹⁶ Ter hoogte van een andere locatie in de buurt hiervan werd bij metaaldetectie een laat-19de-eeuwse munt gevonden (CAI ID 220489).¹⁷

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het terrein is gelegen op ca. 900 m ten zuidoosten van het centrum van Sint-Gillis-Waas. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging op de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta, in een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lager gelegen

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Sint-Niklaasstraat 131 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983505> (Geraadpleegd op 25-11-2022)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Smoutstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221594> (Geraadpleegd op 25-11-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Smoutstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221595> (Geraadpleegd op 25-11-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Smoutstraat III [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221765> (Geraadpleegd op 25-11-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Blauwestaakweg II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222167> (Geraadpleegd op 25-11-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Vijverstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221793> (Geraadpleegd op 25-11-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Blauwestaakweg I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221452> (Geraadpleegd op 25-11-2022)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Gemeenteplein (Aquafin) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150876> (Geraadpleegd op 25-11-2022)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kerkestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220489> (Geraadpleegd op 25-11-2022)

polders ten noorden. Ten noordwesten en ten noordoosten sluit de Blokstraatbeek aan op het onderzoeksgebied. Deze heeft hier een kunstmatig verloop. Archeologisch onderzoek in de nabije en ruimere omgeving toont aan dat resten van de steentijd tot de nieuwste tijd kunnen voorkomen.

Vanaf de 17de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Dit leert ons dat het terrein van in de nieuwe tijd tot in de 20ste eeuw in gebruik lijkt te zijn geweest als akkerland en/of grasland en boomgaard. Het noordwestelijke deel van het terrein werd opgehoogd en centraal enigszins afgetopt. In de tweede helft van de 20ste eeuw verschijnt daar bebouwing en verharding. In het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied is op heden nog steeds een bolle akker aanwezig die beplant is met fruitbomen.

Ter hoogte van het onderzoeksgebied is er een matig droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont aanwezig. Onder de ophoging van de bolle akker volgt er onmiddellijk een natte podzol, soms een gleygrond. De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont, die in verband staat met de bolle akkers, wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief binnen een groot deel van het onderzoeksgebied.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen slechts een deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten het oprichten van een toonzaal en een multifunctionele loods, met aansluitende verhardingen, groenaanleg en riolering. Naast een beerput en een regenwaterput wordt ook een wadi voorzien. De voornaamste bodemingrepen zullen een verstoringsdiepte hebben van 20 tot 100 cm. Binnen het deel van het onderzoeksgebied waar werken gepland worden, is het bodemarchief bedreigd. Het gaat om zones met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 2718 m².

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta in een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lager gelegen polders ten noorden. Ter hoogte van een overgang van nattere naar drogere gronden, zijn vaak sporen van bewoning te vinden. Ten noordwesten en ten noordoosten sluit de Blokstraatbeek aan op het onderzoeksgebied. Deze heeft hier een kunstmatig verloop.

Archeologisch onderzoek in de nabije en ruimere omgeving toont aan dat resten van de steentijd tot de nieuwste tijd kunnen voorkomen. Op basis van de aanwezigheid van bolle akkers is er voor een groot deel van het onderzoeksgebied een goed bewaard bodemarchief te verwachten, mogelijk met een natte podzol. Ter hoogte van de randen van het perceel wordt echter verwacht dat het onderzoeksgebied aangetast is door de aanleg van een gracht langs de randen van het bolle akkerperceel. De geplande werken betekenen een ernstige bedreiging van het aanwezige bodemarchief in een zone van ca. 2718 m².

Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig en dit in een zone met een totale oppervlakte van ca. 2249 m² (Figuur 27). Uit de zone voor verder vooronderzoek wordt de zone waar de wadi voorzien wordt, weggelaten, omwille van de beperkte oppervlakte ervan die weinig ruimtelijk inzicht biedt. Een tweede reden is de verwachte aanwezigheid van een gracht die in verband staat met het systeem van de bolle akkers en waardoor oudere sporen verstoord zullen zijn. Verder worden de uitstulpingen aan de noordwestelijke zijde van de zuidwestelijke zone van verder vooronderzoek uitgesloten, omdat hier in het verleden reeds een ophoging heeft plaatsgevonden en het bodemarchief er bij de geplande werken niet verstoord zal worden.

Figuur 27: Kadasterplan met aanduiding van de zone voor verder vooronderzoek binnen het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als boomgaard.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Dit laat tevens toe om de diepteligging van de archeologische niveaus in kaart te brengen. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig.

Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de uitbreiding van een bestaand bedrijfsgebouw diende een archeologienota opgemaakt te worden. Het onderzoeksgebied blijkt gelegen op de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta in een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lager gelegen polders ten noorden. Ter hoogte van een overgang van nattere naar drogere gronden, zijn vaak sporen van bewoning te vinden. Archeologisch onderzoek in de nabije en de ruimere omgeving toont aan dat resten van de steentijd tot de nieuwste tijd kunnen voorkomen. Aan de hand van het bureauonderzoek wordt over het algemeen een goede bewaring van het bodemarchief verwacht in de zones waar werken worden gepland, behalve ter hoogte van de randen van het perceel, waar de resten van een bolle akker gracht verwacht worden die het bodemarchief er plaatselijk vergraven heeft. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het bodemarchief in een zone van ca. 2249 m² binnen het onderzoeksgebied bijkomend bedreigd wordt door de geplande werken. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek aangewezen in deze zone.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Adams R./S. Vermeire/G. De Moor/P. Jacobs/S. Louwye/T. Polfliet, 2002: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 15 Antwerpen*, Gent.

Ampe, C./R. Langohr, 2006: Voorstel uitgewerkt voorbeeld erkenningsdossier waardevolle site voor bodem. Bolle akkers – Land van Waas. Bijlage 7: Waardevolle site Land van Waas, in: *Project waardevolle bodems in Vlaanderen. Eindverslag*, Brussel, 157-173.

Snacken, F., 1964: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Sint-Gillis-Waas 27 W*, Gent.

4.2 Websites

Cartesius (2022)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2022)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Erfgoedbank Waasland (2022)
<https://waasland.whirlihost.com>

Gemeente Sint-Gillis-Waas (2022)
<https://www.sint-gillis-waas.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2022)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2022)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2022)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2022)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

Polder Land van Waas (2022)
<http://www.polderlandvanwaas.be/>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

